Justyna Kobus
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

NA ILE INFORMATOR JEST WIARYGODNYM ŹRÓDŁEM DANYCH DIALEKTOLOGICZNYCH?

Metodologie badawcze w dialektologii polskiej – jak wiadomo – zmieniały się na przestrzeni lat. Zawsze jednak badania gwarowe zorientowane były – i nadal są – na informatora. Obecnie inny jest status informatora jako źródła materiału językowego.

W niniejszym artykule chciałabym zwrócić uwagę na rolę informatora w pozyskiwaniu materiału badawczego oraz na relacje, jakie wytwarzają się między eksploratorem a informatorem podczas zbierania materiałów, i jak to wpływa na jakość pozyskiwanych źródeł. Omówię to zagadnienie na podstawie metod pracy i doświadczeń będących udziałem badaczy z Pracowni Dialektologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Pierwszy opis metody doboru informatora, tzw. typologię informatora, przedstawił w 1934 roku Kazimierz Nitsch we wstępie do *Atlasu językowego polskiego Podkarpacia*[1]. Kazimierz Nitsch wyróżnił trzy grupy badanych: informator dobry biernie, informator dobry tylko aktywnie, informator dobry biernie i czynnie; najbardziej pożądani byli zasiedziali od pokoleń mieszkańcy wsi, w wieku 60-80 lat, marginalnie uwzględniano także osoby młodsze; ważne, by informator był niewykształcony i dobrze znał gwarę – z tego też powodu unikano w badaniach przedstawicieli lokalnej inteligencji (księża, nauczyciele wiejscy); w każdej miejscowości badano kilku informatorów.

Z biegiem czasu metodologia różnicowała się, zaczęło przybywać też propozycji co do weryfikowania potencjalnych źródeł materiału dialektalnego (większość znajdziemy we wstępach do atlasów i niektórych słowników gwarowych). Na znaczeniu zyskał – wcześniej niedoceniany – postulat Witolda Doroszewskiego[2] o uwzględnieniu

[1] M. Małecki, K. Nitsch, *Atlas językowy polskiego Podkarpacia*, Kraków 1934, s. 18-19.
[2] W. Doroszewski, *Mowa mieszkańców wsi Staroźreby. Opis i tezy teoretyczne*, „Prace Filologiczne" 1934, t. XVI, s. 249-278; *idem*, *O statystyczne przedstawienie izoglos*, *Studia i szkice językoznawcze*, Warszawa 1962, s. 380-392.

licznej reprezentacji zróżnicowanych wiekowo informatorów (por. charakterystykę informatorów w eksploracjach Zdzisława Stiebera do *Atlasu językowego kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*[3] czy Zygmunta Zagórskiego[4] w badaniach integracji językowej).

W drugiej połowie XX wieku coraz wyraźniej uwidaczniał się wpływ cywilizacji na mowę ludową. Nie dało się również dłużej pomijać kwestii zróżnicowania językowego mieszkańców wsi, co zaowocowało próbami nowego spojrzenia na problem m.in. doboru reprezentacji do badań dialektalnych[5]. Stąd też publikacje, m.in. Haliny Kurek[6], Jerzego Sierociuka[7], Józefa Kąsia[8], Haliny Pelcowej[9], Stanisława Cygana[10], Kazimierza Ożoga[11] i innych.

Zarys problematyki związanej ze sposobem doboru informatora do badań dialektalnych przedstawię na podstawie metodologii stosowanej w Pracowni Dialektologicznej UAM. Nadmienię, że materiały pozyskiwane od naszych informatorów gromadzone są głównie z myślą o stworzeniu wielkopolskiego słownika gwarowego. Ponadto

---

[3] *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, t. I-VI, pod kier. Z. Stiebera, t. VII-XV, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, Wrocław 1964-1978.

[4] Z. Zagórski, *Z problematyki badań integracji językowej na Ziemiach Zachodnich*, [w:] *Tradycja i przemiana. Studia nad dziejami i współczesną kulturą ludową*, red. Z. Jasiewicz, Poznań 1978, s. 275-280 oraz *eadem*, *Z metodologii badań integracji językowej*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN" 1986, t. XXXII, s. 311-315.

[5] Por. publikacje w: *Gwary dziś.* 1. *Metodologia badań*, red. J. Sierociuk, Poznań 2001.

[6] H. Kurek, *Przemiany językowe wsi regionu krośnieńskiego. Studium socjolingwistyczne*, Kraków 1995 oraz *eadem*, *Zróżnicowanie polszczyzny wiejskiej a czynniki pozajęzykowe*, [w:] *Gwary dziś.* 3. *Wewnętrzne zróżnicowanie języka wsi*, red. J. Sierociuk, Poznań 2006, s. 53-57.

[7] J. Sierociuk, *Przyczyny przemian dialektów ludowych*, [w:] *Język – kultura – społeczeństwo. Wybór studiów i materiałów*, red. S. Dubisz, Warszawa 1990 oraz *idem*, *Język wsi jako odbicie uwarunkowań lokalnych*, „Biuletyn PTJ" 1999, z. LV, s. 131-139 i *idem*, *O swoistości pozyskiwania materiału w dialektologicznych badaniach leksyki i słowotwórstwa*, [w:] *Dialektologia jako dziedzina językoznawstwa i przedmiot dydaktyki. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Karolowi Dejnie*, red. S. Gala, Łódź 2002, s. 483-488; *idem*, *Socjologiczny kontekst badań języka mieszkańców wsi*, [w:] *Gwary dziś.* 4. *Konteksty dialektologii*, red. J. Sierociuk, Poznań 2007, s. 325-336.

[8] J. Kąś, *Socjalno-językowe uwarunkowania rozwoju słownictwa gwarowego*, [w:] *Collectanea linguistica in honorem Casimiri Polański*, red. M. Brzezina, H. Kurek, Kraków 1999, s. 59-64 oraz *idem*, *Metodologia badań leksyki gwarowej w kontekście współczesnych przemian kulturowych i społecznych*, [w:] *Gwary dziś.* 1. *Metodologia badań*, red. J. Sierociuk, Poznań 2001, s. 191-200.

[9] H. Pelcowa, *Dialektologia wobec wyzwań XXI wieku*, [w:] *Dialektologia jako dziedzina językoznawstwa i przedmiot dydaktyki. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Karolowi Dejnie*, red. S. Gala, Łódź 2002, s. 383-392 oraz *eadem*, *Pokoleniowość i sytuacyjność – dwa istotne czynniki różnicowania się języka mieszkańców współczesnej wsi*, [w:] *Gwary dziś.* 3. *Wewnętrzne zróżnicowanie języka wsi*, red. J. Sierociuk, Poznań 2006, s. 139-153.

[10] S. Cygan, *Zmiany w słownictwie mieszkańców wsi w kontekście przemian społeczno-kulturowych*, „Kieleckie Studia Filologiczne" 1996, t. 10, red. I. Bobrowski, Kielce 1996, s. 43-53 oraz *idem*, *Różnice w mowie pokoleń na Kielecczyźnie*, [w:] *Polszczyzna Mazowsza i Podlasia. Różnice w mowie pokoleń*, Łomża-Warszawa 1993, s. 93-104.

[11] K. Ożóg, *Język polskiej wsi na tle przemian współczesnej polszczyzny*, [w:] *Teoretyczne, badawcze i dydaktyczne założenia dialektologii*, red. S. Gala, Łódź 1998, s. 119-125.

umożliwiają śledzenie zmian zachodzących w języku mieszkańców wielkopolskich wsi.

Założenia metodologiczne badania języka mieszkańców wsi, zgodnie z którymi prowadzimy działania naukowe w Pracowni Dialektologicznej UAM, omówił J. Sierociuk w artykule z roku 2003[12]. Zasadniczym *novum* w stosunku do wcześniej prowadzonych badań nad gwarami jest podział informatorów ze względu na rok urodzenia. Jerzy Sierociuk wyróżnił następujące przedziały pokoleniowe: I. ur. przed rokiem 1920, II. ur. w latach 1921-1945, III. ur. w latach 1946-1970, IV. ur. w latach 1971-1995, V. ur. w roku 1996 i później[13]. Oprócz podstawowych wyznaczników natury socjologicznej (wykształcenie, pochodzenie), badacz podkreśla rolę:

> 1. czynnika geograficznego [w przypadku terenów przemieszanych narodowościowo, jak pogranicza – J.K.], 2. wieku informatorów, 3. nacisku normy języka ogólnego – w sytuacji, kiedy wykracza się poza granice realiów życia na wsi […], 4. wewnętrznej organizacji systemu językowego […][14].

Istotną kwestią jest tu uwzględnianie zmieniającej się rzeczywistości wiejskiej w aspekcie socjalnym i agrarnym.

Uzyskiwany przez nas w terenie materiał jest efektem zastosowania kwestionariusza tematycznego autorstwa J. Sierociuka[15], będącego punktem wyjścia do rozmowy – nie zaś wywiadu – z informatorem. Kwestionariusz taki sprzyja rozluźnieniu atmosfery, uzyskaniu dłuższych wypowiedzi, często także zdobyciu poświadczeń rzadkich lub dotąd nienotowanych[16].

Eksploracje są każdorazowo utrwalane – obecnie na nośnikach cyfrowych – opatrywane metryczką zawierającą dane o miejscu nagrania (nazwa miejscowości, gmina, powiat, pas, słup), informatorze (data i miejsce urodzenia, jak długo zamieszkuje daną

---

[12] J. Sierociuk, *Założenia metodologiczne badań języka wsi*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze" 2003, t. XI, red. Z. Krążyńska, Z. Zagórski, s. 131-136. Problematykę pokoleniowości J. Sierociuk opisuje z nieco innego punktu widzenia w: *Na ile w badaniach językowych można mówić o pokoleniu?*, referat wygłoszony na konferencji pt. *Dialog pokoleń: w języku potocznym, w języku wsi i miasta, w literaturze, w publicystyce, w tekstach kultury*, pod red. E. Wierzbickiej-Piotrowskiej, Warszawa 2015, s. 41-50.

[13] J. Sierociuk, *Założenia metodologiczne badań...*, s. 134.

[14] J. Sierociuk, *Z problematyki socjolingwistycznego badania gwar*, „Socjolingwistyka" 1991, t. 11, s. 130.

[15] J. Sierociuk, *Kwestionariusz do badań słownictwa gwarowego* [maszynopis].

[16] J. Kobus, *Kwestionariusz tematyczny oraz luźna rozmowa w badaniach leksyki współczesnej wsi (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Język z różnych stron widziany. Materiały ogólnopolskiej doktorancko-studenckiej konferencji naukowej „Z zagadnień metodologii badań językoznawczych, Kraków, 10-11 marca 2008 r."*, red. M. Skarżyński, A. Czelakowska, Kraków 2009, s. 23-32 oraz *idem*, *Miejsce kwestionariusza w badaniach leksyki gwarowej (na przykładzie pola tematycznego PRACA NA ROLI)*, [w:] *Діалектологічні студії. 8. Говори південно-західного наріччя*, red. П. Гриценко, Н. Хобзей, Львів 2009, s. 129-139.

wieś), dacie nagrania, eksploratorze; tak przygotowane materiały wchodzą w skład fonoteki będącej częścią pracownianego archiwum.

Obróbka tekstów polega na ich przetranskrybowaniu zgodnie z zasadami przyjętymi w Pracowni Dialektologicznej UAM – najogólniej rzecz ujmując, stosujemy zapis uproszczony, a następnie umieszczamy w bazie słownikowej (po rozrzuceniu na pojedyncze słowoformy).

Praktyka terenowa uczy badacza pokory. Z ostrożnością planujemy więc każdą wyprawę badawczą, nie licząc na powtarzalność sytuacji komunikacyjnej.

Spójrzmy pokrótce na oczekiwania eksploratora. Wyprawa w teren organizowana jest po to, by pozyskać materiały współczesne, autentyczne, w sytuacji komunikacyjnej najbardziej sprzyjającej, czyli nieoficjalnej. Z racji tego, że uzyskanie sytuacji nieoficjalnej przy pierwszym spotkaniu jest praktycznie niemożliwe (zwłaszcza z osobami wcześniej nieznanymi), należy przyjąć, że eksplorator winien zadowolić się sytuacją półoficjalną, która jest najbardziej optymalna dla tego typu badań. Przełamanie sytuacji zbyt oficjalnej nie zawsze udaje się przy pierwszym spotkaniu, czasem jest wręcz nieosiągalne. Dla współczesnego dialektologa najlepszym źródłem materiału jest osoba urodzona i wychowana na wsi, z jak najniższym wykształceniem (dziś bowiem bardzo trudno o osoby bez wykształcenia), dobrze znająca realia środowiska, w którym żyje (najlepiej, by informator całe życie pracował w gospodarstwie i na roli, nie zaś w mieście – o co współcześnie niełatwo, zwłaszcza w przedziałach pokoleniowych obejmujących osoby młode i w wieku średnim, czyli V, IV, III).

Spójrzmy na eksplorację z punktu widzenia informatora. Zwykle informacją wystarczającą na temat celu naszego przybycia, jest fakt „zbierania" gwar lub stwierdzenie, że jest nam „to" potrzebne do pracy. Problemem jest przekonanie wybranych osób do rozmowy, a przede wszystkim do rozmowy nagrywanej. Technika w wielu wypadkach okazuje się barierą w komunikowaniu, wywołuje bowiem stres i ogranicza swobodę wypowiedzi. Podobnie działa wyciągnięty kwestionariusz, który przeraża informatora ogromem pytań – liczba powyżej 100 albo więcej niż dwie strony wydruku wzbudzają obawy informatorów co do swoich możliwości i kompetencji. Z tego powodu staramy się jak najrzadziej wykładać kwestionariusz, co zresztą nie stanowi problemu w sytuacji, gdy dany temat odpytuje się nie pierwszy raz. Jednakże „sytuacji schowanego kwestionariusza" nie da się zastosować, gdy nagrania wykonują studenci i osoby mało doświadczone.

Wielkopolska jako teren badawczy jest obszarem trudnym do spenetrowania. Ludność jest tu zamknięta, niechętnie rozmawia z obcymi, jeszcze mniej otwarcie wpuszcza do domu. Zupełnie inaczej wygląda pozyskanie informatora, gdy eksplorator jest polecony przez sąsiada lub działa przy wsparciu lokalnej szkoły czy miejscowych działaczy regionalnych: taki komfort mamy m.in. w Bukówcu Górnym (pow.

leszczyński), Dąbrówce Wielkopolskiej (pow. świebodziński), Czerniejewie (pow. gnieźnieński); trudniej jest pozyskać informatorów w miejscowościach, gdzie działalność regionalna nie jest aż tak prężna. Wówczas zaczynamy od kontaktu z sołtysem, który niejako z urzędu ma obowiązek spotkania się z nami – zwykle potem to właśnie sołtys wprowadza nas do innych domów we wsi, np. Adamów (pow. koniński), Wola Skorzęcka (pow. gnieźnieński). Zdarzają się jednak sytuacje, w których możliwość nawiązania kontaktu jest znikoma albo nie do zrealizowania.

Na podstawie naszych poznańskich doświadczeń terenowych, można wyróżnić kilka typów informatorów ze względu na sytuację komunikacyjną i przełamywanie barier (nazwy niżej zastosowane mają charakter czysto roboczy i zaczerpnięte są z psychologicznych teorii osobowości i temperamentu[17]). Materiał pozyskiwany od niżej wymienionych grup informatorów jest zróżnicowany pod względem przydatności, wartości poznawczych; mianowicie:

1. Informatorzy „wycofani, unikający, ostrożni" – osoby, które paraliżuje rozmowa z obcymi, są to osoby nieakceptujące obecności sprzętu nagrywającego i samego faktu rejestrowania rozmowy. Nawet jeśli są obecni podczas rozmowy – w sytuacji, gdy jednocześnie nagrywa się więcej niż jedną osobę – zwykle siedzą na zasadzie grzecznościowej, nie odzywają się lub odpowiadają zdawkowo po wywołaniu do odpowiedzi po to, by w końcu ukradkiem wyjść z pomieszczenia, a nawet z domu (przykładem może być sytuacja w miejscowości Skrzetuszewo (gm. Gniezno i pow. gnieźnieński) – przy pierwszym spotkaniu z parą starszych małżonków, kobieta siedziała biernie, natomiast jej mąż stał się głównym informatorem; przy kolejnych spotkaniach obecny był wyłącznie ów mężczyzna, przy czym młodsi członkowie rodziny sporadycznie pokazywali się w pokoju, by sprawdzić, jak przebiega rozmowa) – wspomniana kobieta już się więcej nie pokazała. Często materiały pozyskane od grupy informatorów odznaczających się wymienionymi cechami są bardzo wartościowe, choć ograniczone, skąpe i pozbawione kontekstów. Zwykle są wiarygodne, ale niepoddające się autoweryfikacji możliwej do uzyskania przy informatorze rozmownym (dłuższe, niewymuszone wypowiedzi); materiały te zwykle stanowią punkt wyjścia do pogłębionych badań.
2. Informatorzy „współpracujący, aktywni, opanowani" – osoby, które sprawdzają się jako źródło materiału w sytuacji półoficjalnej. W grupie tej często pierwsze lody przełamuje się po kilku/ kilkunastu minutach rozmowy – zazwyczaj punktem zwrotnym jest moment, w którym informator uświadamia sobie, że temat dotyczy kwestii, które zna od dzieciństwa albo też, że rozmawia z osobą, która dobrze orientuje się w temacie – ma więc partnera do rozmowy; często również pozorna

[17] Por. teorię koła osobowości Hansa Eysencka i cechy przypisane każdemu z czterech typów osobowości: P.G. Zimbardo, R.J. Gerrig, *Psychologia i Życie*, Warszawa 2012, s. 570 oraz *ibidem*, s. 643.

niewiedza eksploratora pomaga „rozwiązać język" osoby badanej, która szczegółowo objaśnia wątpliwą kwestię. W tej grupie badanych najczęściej deprymująco działa sprzęt nagrywający, lecz bariera ta zwykle szybko znika na rzecz rozmowy. Z takimi sytuacjami mamy najczęściej do czynienia, w większości miejscowości – po kilku minutach niepewności informatorzy są skłonni opowiadać nie tylko na zadany temat, ale i wplatają – na zasadzie dygresji – anegdoty z życia sąsiadów, a nawet oprowadzają eksploratora po całym gospodarstwie, dzięki czemu zyskujemy nie tylko materiały utrwalone dźwiękowo, ale i wizualnie (fotografie), np. informator [GoS][18] z Dąbrówki Wielkopolskiej (gm. Zbąszynek, pow. świebodziński), który oprowadzał po gospodarstwie, szczegółowo opisując napotkane jego części, informatorka [KuM] również z Dąbrówki Wlkp., która zaprezentowała strój ludowy dąbrowiecki, informatorka [ŚlZ] z Bukówca Górnego (gm. Włoszakowice, pow. leszczyński) opisująca tradycyjne narzędzia rolnicze i gospodarskie, wyszukując ich na bieżąco w zabudowaniach, podobnie informator [KuW] z Adamowa (gm. Golina, pow. koniński), Czekanowa [PiA] (gm. Wągrowiec i pow. wągrowiecki) i wielu innych. Materiał pozyskany od tej grupy badanych odznacza się względną precyzyjnością, wymagającą niekiedy tzw. dopytania; są to materiały dobre, zwykle kompletne, użyteczne, pozwalające na różnorakie analizy, szczególnie zaś leksykalne (znaczna część materiałów w bazie do słownika gwar wielkopolskich pochodzi od tej grupy informatorów).

3. Informatorzy „towarzyscy, gadatliwi, otwarci" – to zwykle grupa osób dobrze znających eksploratora, np. członkowie rodzin, sąsiedzi, znajomi lub też wieloletni informatorzy; są to także osoby świadome celu prowadzonych rozmów, stąd też akceptują i osobę, i metody pracy (sprzęt, kwestionariusz); wśród tych osób często na pytanie dotyczące wykorzystania nagrania i danych osobowych w celach naukowych, słyszymy odpowiedzi pozytywne, nastawione na wartości historyczne, szerzenie wiedzy wśród młodszych pokoleń, np.: *no powinno pamie*ⁿ*tać sie te... młodzież powinna troche pamie*ⁿ*tać... te stare czasy...* [SzAl] – mężczyzna ur. 1927 r., (Krzyszczewo, gm. i pow. Gniezno). Informatorzy „towarzyscy" bardzo często odznaczają się pewnymi cechami charakterologicznymi, głównie zaś otwartym usposobieniem; to także osoby (zazwyczaj starsze) pozbawione tzw. słuchaczy, które chętnie dzielą się historią swojego życia, a nie tylko informacjami na konkretny temat, np. nieżyjący już informator z Baranówka [MiZ] (gm. Mosina, pow. poznański), informator [SzJ] z Bukówca Górnego czy informatorka z Grodziska [FiH] (gm. Osieczna, pow. leszczyński) i inni. Materiały pozyskiwane od tej grupy informatorów obfitują w wariantywne i synonimiczne przykłady, długie konteksty,

[18] Skróty imienia i nazwiska informatora stosowane są ze względu na ustawę o ochronie danych osobowych.

odwołania pozajęzykowe, sytuują materiał w przestrzeni historyczno-kulturowej – są to materiały nie do przecenienia pod względem językowo-kulturowym, niezwykle przydatne, bo stwarzające możliwość analizy na wszystkich poziomach systemu języka (od fonetyki po składnię), wykraczające poza założoną przez eksploratora tematykę, zatem często odkrywające nowe zagadnienia warte uszczegółowienia w dalszych badaniach.

Warto w tym miejscu zastanowić się, co sprzyja rozluźnieniu sytuacji komunikacyjnej i pozyskiwaniu rzetelnych materiałów dialektalnych. Pomijając kwestię natury ludzkiej – mam na myśli stopień otwartości informatora na tego typu spotkania – można wskazać kilka zasadniczych elementów, składających się na całokształt kreowanej sytuacji. Elementów tych nie będę szerzej opisywać, gdyż wykraczałoby to poza ramy objętościowe artykułu. Są to: wiek i płeć eksploratora, wiedza eksploratora (znajomość tematu przez eksploratora jest o tyle konieczna i pomocna, że pozwala weryfikować i zebrać gruntowny materiał), temat rozmowy (dobór tematyki badawczej wynika z tradycji w wykonywaniu poszczególnych prac przez kobiety, mężczyzn, dzieci), sposób rozmowy (swobodna atmosfera, a zarazem realizacja kwestionariusza dostosowanego do terenu), materiały pomocnicze (zdjęcia, ryciny, artefakty często pomagają uzyskać szczegółowy materiał[19], zaciekawiają informatora, szczególnie zdjęcia ratują sytuację, gdy informator okazuje się nietrafiony), informacje o wcześniejszych eksploracjach na danym terenie (dzięki nim rozmowa z informatorem wydaje się przychodzić dużo łatwiej, atmosfera rozluźnia się, sytuacja komunikacyjna staje się optymalna).

Przywołane tu elementy wydatnie wspierają efektywność eksploracji, a zarazem potwierdzają fakt, że dialektologia jest nauką interdyscyplinarną, wymagającą od badacza zainteresowania i penetrowania wielu gałęzi wiedzy: językoznawstwa, etnografii, socjologii, socjolingwistyki, psychologii i wielu innych specjalności. Zanim eksplorator podejmie się badania kolejnego tematu, musi gruntownie poznać problematykę, o którą zamierza pytać w terenie, np. rybołówstwo, masarstwo, leśnictwo, zoologia, zielarstwo (szerzej: botanika), tkactwo, kowalstwo itd. Przede wszystkim jednak trzeba umieć rozmawiać z ludźmi – dobry kontakt prędzej czy później zaowocuje użytecznym, wartościowym materiałem badawczym.

W tym miejscu wrócę do pytania zawartego w tytule artykułu: na ile informator jest wiarygodnym źródłem danych dialektologicznych? W świetle przedstawionych

[19] Stosowanie ich nie jest żadną nowością, mamy już rysunki w kwestionariuszach Witolda Doroszewskiego (*Kwestionariusz do badań słownictwa ludowego*, z. I-IV, red. W. Doroszewski, Wrocław 1958) czy AJKLW (Z. Sobierajski, *Kwestionariusz do „Atlasu języka i kultury ludowej Wielkopolski"*, cz. I: *Słownictwo – Fonetyka – Słowotwórstwo* i II: *Deklinacja – Koniugacja – Składnia* (współpracowali: M. Gruchmanowa, H. Nowak, Z. Zagórski), cz. III: *Ethnographica* (uzupełnienia T. Wróblewski), cz. IV: *Ilustracje*, Poznań 1972).

rozmaitych sytuacji komunikacyjnych oraz wielu tu nieprzywołanych, nie można udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Niepodważalny jest fakt, że dla badacza współczesnej odmiany języka mieszkańców wsi informator jest jedynym źródłem materiału językowego. Natomiast o to, by publikowane materiały były wiarygodne i prawdziwe, zadbać musi eksplorator poprzez rzetelne przygotowanie się do badań i umiejętną weryfikację pozyskiwanych danych.

Bibliografia

Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich, t. I-VI, pod kier. Z. Stiebera, t. VII–XV, pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, Wrocław 1964-1978.

Cygan S., *Różnice w mowie pokoleń na Kielecczyźnie*, [w:] *Polszczyzna Mazowsza i Podlasia. Różnice w mowie pokoleń*, Łomża-Warszawa 1993, s. 93-104.

–, *Zmiany w słownictwie mieszkańców wsi w kontekście przemian społeczno-kulturowych*, „Kieleckie Studia Filologiczne" 1996, t. 10, red. I. Bobrowski, s. 43-53.

Doroszewski W., *Mowa mieszkańców wsi Staroźreby. Opis i tezy teoretyczne*, „Prace Filologiczne" 1934, t. XVI, s. 249-278.

–, *O statystyczne przedstawienie izoglos*, [w:] *Studia i szkice językoznawcze*, Warszawa 1962, s. 380-392.

Gwary dziś. 1. *Metodologia badań*, red. J. Sierociuk, Poznań 2001.

Kąś J., *Metodologia badań leksyki gwarowej w kontekście współczesnych przemian kulturowych i społecznych*, [w:] *Gwary dziś.* 1. *Metodologia badań*, red. J. Sierociuk, Poznań 2001, s. 191-200.

–, *Socjalno-językowe uwarunkowania rozwoju słownictwa gwarowego*, [w:] *Collectanea linguistica in honorem Casimiri Polański*, red. M. Brzezina, H. Kurek, Kraków 1999, s. 59-64.

Kobus J., *Kwestionariusz tematyczny oraz luźna rozmowa w badaniach leksyki współczesnej wsi (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Język z różnych stron widziany. Materiały ogólnopolskiej doktorancko-studenckiej konferencji naukowej „Z zagadnień metodologii badań językoznawczych, Kraków, 10-11 marca 2008 r."*, red. M. Skarżyński i A. Czelakowska, Kraków 2009, s. 23-32.

–, *Miejsce kwestionariusza w badaniach leksyki gwarowej (na przykładzie pola tematycznego PRACA NA ROLI)*, [w:] *Dialektologiczni studiï. 8. Gowory piwdenno-zahidnogo nariччâ*, red. P. Hrycenko, N. Chobzej, L′wiw 2009, s. 129-139.

Kurek H., *Przemiany językowe wsi regionu krośnieńskiego. Studium socjolingwistyczne*, Kraków 1995.

–, *Zróżnicowanie polszczyzny wiejskiej a czynniki pozajęzykowe*, [w:] *Gwary dziś.* 3. *Wewnętrzne zróżnicowanie języka wsi*, red. J. Sierociuk, Poznań 2006, s. 53-57.

Kwestionariusz do badań słownictwa ludowego, z. I-IV, red. W. Doroszewski, Wrocław 1958.

Małecki M., Nitsch K., *Atlas językowy polskiego Podkarpacia*, Kraków 1934.

Ożóg K., *Język polskiej wsi na tle przemian współczesnej polszczyzny*, [w:] *Teoretyczne, badawcze i dydaktyczne założenia dialektologii*, red. S. Gala, Łódź 1998, s. 119-125.
Pelcowa H., *Dialektologia wobec wyzwań XXI wieku*, [w:] *Dialektologia jako dziedzina językoznawstwa i przedmiot dydaktyki. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Karolowi Dejnie*, red. S. Gala, Łódź 2002, s. 383-392.
–, *Pokoleniowość i sytuacyjność – dwa istotne czynniki różnicowania się języka mieszkańców współczesnej wsi*, [w:] *Gwary dziś.* 3. *Wewnętrzne zróżnicowanie języka wsi*, red. J. Sierociuk, Poznań 2006, s. 139-153.
Sierociuk J., *Język wsi jako odbicie uwarunkowań lokalnych*, „Biuletyn PTJ" 1999, z. LV, s. 131-139.
–, *Kwestionariusz do badań słownictwa gwarowego* [maszynopis].
–, *Na ile w badaniach językowych można mówić o pokoleniu?*, referat wygłoszony na konferencji pt. *Dialog pokoleń: w języku potocznym, w języku wsi i miasta, w literaturze, w publicystyce, w tekstach kultury*, pod red. E. Wierzbickiej-Piotrowskiej, Warszawa 2015, s. 41-50.
–, *O swoistości pozyskiwania materiału w dialektologicznych badaniach leksyki i słowotwórstwa*, [w:] *Dialektologia jako dziedzina językoznawstwa i przedmiot dydaktyki. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Karolowi Dejnie*, red. S. Gala, Łódź 2002, s. 483-488.
–, *Przyczyny przemian dialektów ludowych*, [w:] *Język – kultura – społeczeństwo. Wybór studiów i materiałów*, red. S. Dubisz, Warszawa 1990.
–, *Socjologiczny kontekst badań języka mieszkańców wsi*, [w:] *Gwary dziś.* 4: *Konteksty dialektologii*, red. J. Sierociuk, Poznań 2007, s. 325-336.
–, *Z problematyki socjolingwistycznego badania gwar*, „Socjolingwistyka" 1991, nr 11, s. 129-141.
–, *Założenia metodologiczne badań języka wsi*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze" 2003, t. XI, red. Z. Krążyńska i Z. Zagórski, s. 131-136.
Sobierajski Z., *Kwestionariusz do „Atlasu języka i kultury ludowej Wielkopolski"*, cz. I-IV, Poznań 1972.
Zagórski Z., *Z metodologii badań integracji językowej*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN" 1986, t. XXXII, s. 311-315.
–, Sieradzki A., Grzelakowa E., *Mały atlas językowy województwa gorzowskiego*, t. I, Poznań 1992, s. 6-7.
–, *Z problematyki badań integracji językowej na Ziemiach Zachodnich*, [w:] *Tradycja i przemiana. Studia nad dziejami i współczesną kulturą ludową*, red. Z. Jasiewicz, Poznań 1978, s. 275-280.
Zimbardo P.G., Gerrig R.J., *Psychologia i Życie*, Warszawa 2012.

Na ile informator jest wiarygodnym źródłem danych dialektologicznych?

Streszczenie: W artykule przedstawiono metodologię badawczą stosowaną w Pracowni Dialektologicznej UAM, w szczególności wytyczne, zgodnie z którymi informatorzy wybierani są do badań dialektalnych w Wielkopolsce. W artykule omówiono nie tylko problemy metodologiczne doboru informatorów, ale także bariery komunikacyjne napotykane podczas

eksploracji. Autorka omawia wyodrębnione grupy informatorów psychologicznych, opisuje typowe bariery komunikacyjne związane z badaniami terenowymi, charakteryzuje materiał językowy otrzymany od różnych grup informatorów.

Słowa kluczowe: informator, bariery komunikacyjne, język mieszkańców wsi

To what extent
is an informant a reliable source of dialectological information?

Summary: This article presents research methodology used in the Centre for Dialectology at Adam Mickiewicz University in Poznań, particularly the criteria according to which informants are selected for dialectal research in the region of Greater Poland (Pol. 'Wielkopolska'). The article discusses not only the methodological problems with selecting informants, but also communication barriers encountered during explorations. The author discusses the previously distinguished groups of psychological informants, describes typical communication barriers associated with fieldwork and characterizes linguistic material obtained from the various groups of informants.

Key words: informant, communication barriers, language of country dwellers